

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BĂLAN, IOAN DAN

**Legende românești : (rădăcini populare din
masivele Șurean, Capra, Parâng, Vâlcan,
Retezat) / Ioan Dan Bălan ; pref.: Elisabeta Bogățan.**

- Ed. a 2-a, rev.. - Deva : Editura Emia, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-973-753-562-7

821.135.1

Coperta: Codruț-Sebastian Făgăraș

Fotografiile pentru coperta sunt puse la dispoziție de
Elisabeta Bogățan și Editura Emia (arhiva personală)

Ilustrații de Radu și Cipriana Chința,
Robert Hummel, Alexandru Tencariu

Copyright: Editura Emia, pentru ediția a 2-a.

www.emia.ro

Casa de editare Emia

Editura Emia

Deva,

edituraemia@yahoo.com

Ioan Dan Bălan

LEGENDE ROMÂNEȘTI
(Rădăcini populare din masivele
Șurean, Capra, Parâng, Vâlcan,
Retezat)

Ediția a 2-a

Cuvânt înainte: Elisabeta Bogățan

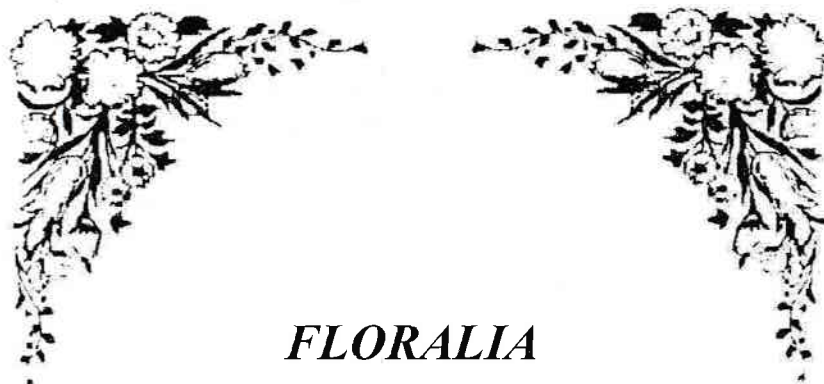
Editura EMIA

Surse

1. Dumitru Muscalu – Petrila
2. Tiberiu Kelemen – Petroșani
3. Dumitru Gălățan – Petroșani, Maleia
4. Ion Păducel – Petrila
5. Gigică Răscolean – Lonea
6. Ana Brotea – Novaci – Gorj
7. Dumitru Ciortea – Novaci – Gorj
8. I. Avram și G. Bodea – Loman și Șugag (jud. Alba)
9. Nistor Nistorescu – Râu Bărbat, Pui
10. P. Tăian, I. Grecea, D. Bunea și N. Moian – momârlani petrileni
11. Gheorghe Pop – Iscroni, Aninoasa
12. Bălcași de la stânele „Fața lui Brad”, „Sterminos”, „Frunți”, „Preluca” și Poienile Tăii”, anii 1980 – 1982.
13. dr. Isidor Chicet – Turnu Severin
14. Oieri de la stânilor din Straja, Șiglău și Buta, 2006-2007
15. înv. Virgil Butaș, Pui
16. Emil Părău – Lupeni
17. dr. Alin Rus - Vulcan
18. Elisabeta Bogățan – Petrila
19. Macarie Nazarie, stâna Măgura, Șurean
20. dr. Dumitru Gălățan – Jieț, Petrila

Cuprins

1.Cuvânt înainte	4
2.Legenda FLORALIA	6
3.Legenda MÂNDRA	15
4.legenda MINUNEAUA	28
5.Legenda DOBRAIA	37
6.Legenda LUPULUI	48
7.Legenda lui BRĂȚAN	62
8.Legenda STERMINOSULUI	82
9.Legenda lui AUȘELU	99
10.Legenda TĂUL ROȘU	112
11.Legend lui CĂRBUNEL	134
12.Legenda PARÂNGULUI	148
13.Legenda lui STRAJA	165
14.Legenda NEDEUȚEI	189
15.Legenda lui IORGOVAN	204
16.Legenda lui VÂLCAN	222
17.Postfață	236
18.Surse	238

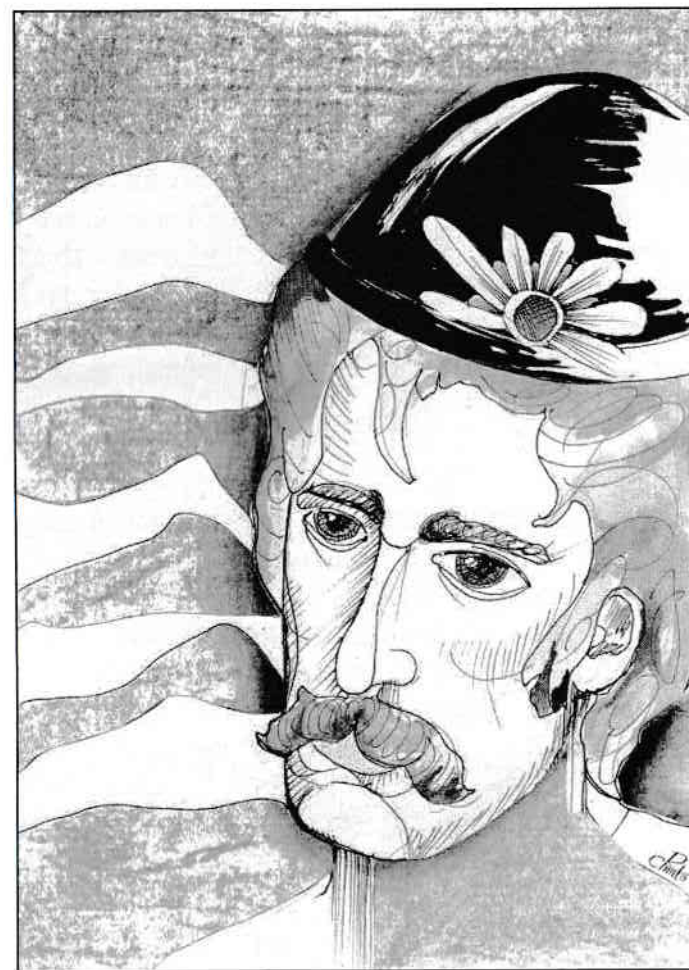
FLORALIA

Se spune că, pe vremea când la masa marelui Zamolxe se așezau zei și zeițe din munții Greciei și Italiei, lângă prinți și prințese din Carpați, zeița Flora ar fi cerut îngăduința să se mute definitiv lângă marele preot și rege dac, în Kogayonul său din Șurean.

Mare a fost mirarea lui Zamolxe când a auzit de neobișnuita dorință a zeiței florilor și grădinilor, cea care dădea naștere Primăverii, celor verzi și proaspete din natură, zeița care simboliza tinerețea și care răspândea mereu în jur miresme noi, divine!

Era zeița în cinstea căreia toată suflarea pământului organiza în fiecare an sărbătoarea Floralia.

Mult o slăveau și o iubeau localnicii pe frumoasa și puternica zeiță ! Tinerii, când își dăruiau flori, păstrau întotdeauna pentru zeița lor cuvinte de mulțumire, calde și recunoscătoare, știind că prin gestul lor îi măguleau și orgoliul pe care orice zeităte îl avea din naștere...

Dar cine să știe întru-totul de ce anume ceruse mândra zeiță să se mute cu casă și masă, vorba aceea, din locul ei de

naștere, mai cald și cu ierni mai blânde decât în Carpați, tocmai în masivul numit Șurean?

De aceea, cititorule, mirarea noastră s-a adăugat celei a lui Zamolxe și poate chiar mai mare s-a dovedit a fi, când

s-a aflat că în hotărârea zeiței ar fi fost amestecat și un tânăr și viteaz prinț, cioban din zona momârlănească, pe nume Florea, cel crescut lângă râul limpede și vijelios al Tăii, un tânăr blond, cu ochi de cer proaspăt spălat de ploi, un voinic adevărat, cum se zice, care spârgea pietre între degete și crăpa lemne cu tăișul palmei, adică născut și nu fătat...

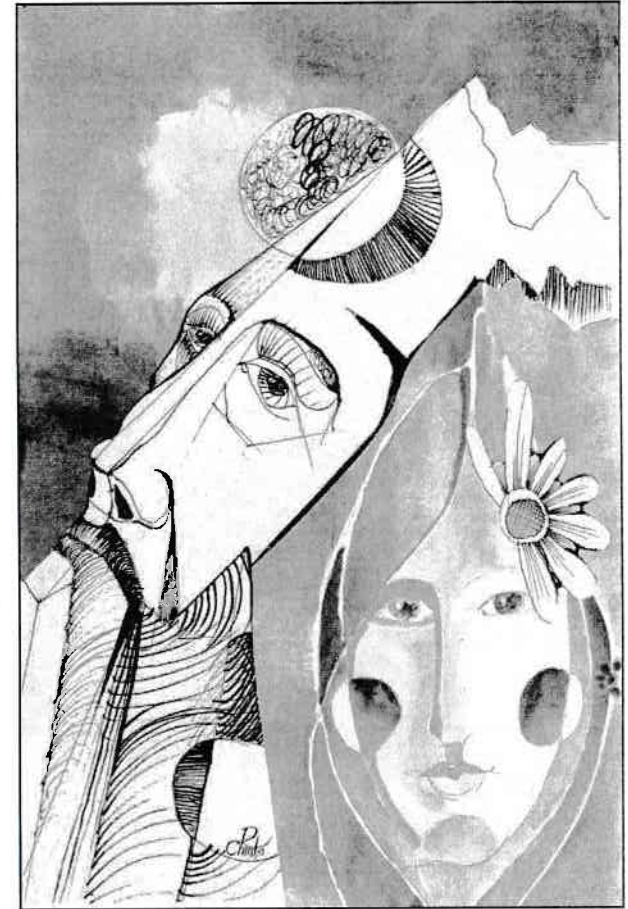
Se spune că Tăianul nostru, care se înnemurea cu mulți maleieni și bănițari, jitețeni și cimpeni, cu alți mândri și vrednici petrileni, cu toți trăitorii de lângă râul cu izvoare în Kogayon, cel care era neam cu mulți din Țara Momârlanilor prin drept de sânge, frăție de cruce sau prin starea sfântă a veciniei, avea turma lui de oi și multe alte animale, pe care le purta vara prin locurile în care avea drept de pășunat, și iarna, după întoarcerea din iernatica transhumanță, le împărțea pe la toate conacele (colibele) din Poieni și Muncele.

Și mai avea ceva Florea al nostru : avea harul de a se împrieteni cu cei din jur, cu cele din jur-împrejur, în așa fel, încât era bucurie și lumină pentru toți și toate..., că era săritor și darnic, respectuos cu toată lumea și bun cântăreț din fluier.

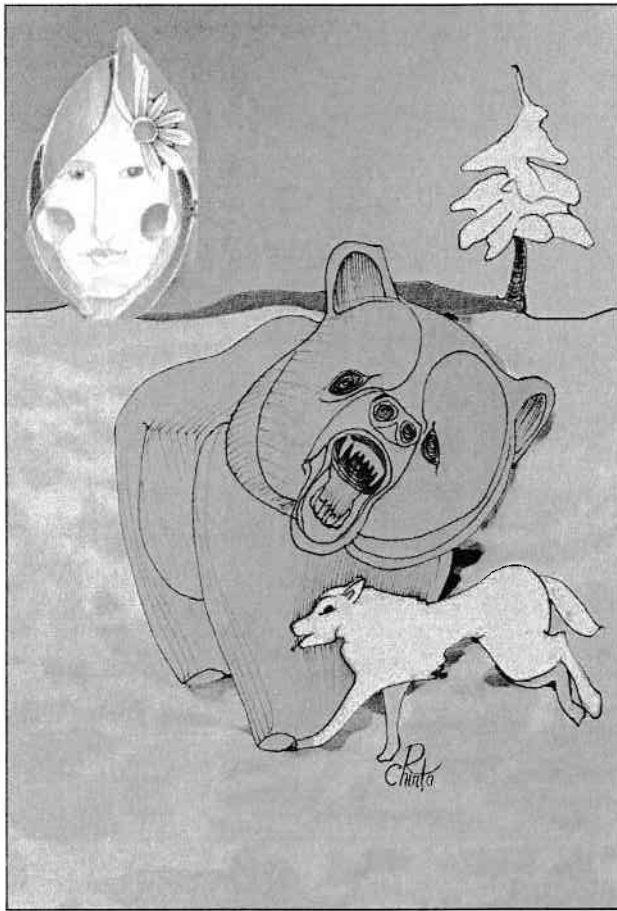
Și de ce să n-o spunem de la început ?

În toată povestea asta era amestecată și Dița, o focoașă momârlancă din Prislop, care aduna în priviri cetină proaspătă

și-n cosițe cer de noapte cu stele dezvelite bine, precum cerul sub care vâna singură și sub care călărea de la sălaș la sălaș, ajutând cu vânat și lapte proaspăt pe cei neputincioși sau nevoiași, fapte pe care le cunoștea bine Florea, care, vezi bine, era până peste cap îndrăgostit de ea.

Așa că, după cum se întâmplă în asemenea situații, zeița Flora pe loc a simțit un junghi în inimă și a început să urzească planul prin care să-l atragă pe Florea, să-l păstreze numai pentru ea, întâi netezindu-i căile și înlesnindu-i potecile

și înțelegerile, apoi chemându-l adesea la conacul ei din Kogayon, unde trebuia, cu voie sau fără de voie, să rămână peste noapte, ori numai până se crăpau zorii și până îl căutau ciobanii lui, care se deșteptau și-l așteptau să pregătească toate ale mulsului și închegatul cașului...

Dar pe mândrul petrilean farmecele Florei nu l-au putut lega mult timp, și nu că tânărul ar fi fost ușor schimbător, ci pentru că inima îl chema lângă Dița, prietena lui cea bună încă din copilărie, acum tânără și fragedă ca piersica-n izbuluc verii...

Și, cum toate ale omului apar și la zei, Flora simți răceala flăcăului, îl urmări geloasă și se hotărî să-l pedepsească în lunile de primăvară, în care se știe că vremea își cam face de cap..., adică până la „zăpada mieilor” sau la „zilele babelor”, ceea ce înseamnă că animalele suferă în timpul schimbărilor rapide de temperatură și în timpul furtunilor apărute ca din senin. Pe lângă animalele lui Florea, zeița făcu în așa fel încât să sufere și animalele din toată zona momârlănească și ale vecinilor de peste munte, să sufere și oamenii.

Dar cine să-i spună viteazului nostru să nu-și oprească vizitele nocturne la pătimașa Flora, cea care își păstra tinerețea și frăgezimea pentru a stârni poftă în rândul tuturor tinerilor, după cum îi era menirea ?

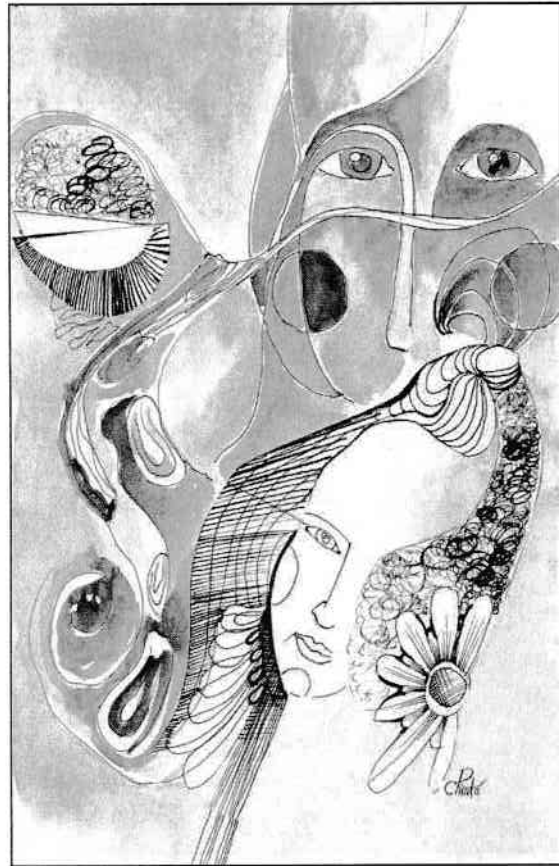
Pe la sfârșitul făurarului, când lumea se aștepta să se dezmoștească toate și iarna să plece, năprâsniciile loviră brusc, cu furtuni și ghețuri peste toate.

Era perioada în care oile și alte animale fătau și când crescătorii de animale erau ocupați până peste cap de îngrijirea mieluților, iezilor și vițelilor, chiar a cățeilor proaspăt apăruiți pe lume. Așa că, din zori și până târziu noapte de noapte, Florea și Dița alergau, fiecare pe valea sa, între marea luncă a Tăii și mândrele Prisloape, pe la ocoale și sălașe,

îngrijind de animale. Când se vedeau, de departe își făceau semne cu mâinile și noaptea dormeau greu, ruși de oboseală.

Lipsa lui Florea de la conacul ei o învrăjbi până peste poate pe zeița cea pârđalnică ; erau prea multe zilele de când nu se mai bucura de vizitele tânărului...

Cu câteva zile mai devreme de semnul mărtișorului, când

vremea se liniști părelnic, se porni ca din senin ninsoare și viscol, drumurile și cărările se troieniră într-o singură noapte și un ger crunt puse crustă de gheață peste pâraie și izvoare. Multe animale se îmbolnăviră și muriră. Peste multe altele năvăliră haitele de lupi și urșii care părăsiseră bârlogul și cărora foamea le sfărteca măruntaiele...

Dița și Florea,

care nu mai văzuseră în viața lor așa ceva întrebară pe cei mai vârstnici și mai înțelepți... dar cine să știe ce se întâmpla cu adevărat, cine să știe că zeița, după sfat de taină rea cu vrăjitoarele Roșia și Leșia, hotărâse această cale de pedepsire a momârlanului și a celor apropiați lui ?

Și, de parcă decimarea ciopoarelor nu ar fi fost de ajuns, în zilele de început ale mărtișorului, cele numite de localnici „ale Babei Dochia”, soarele începu să pârjolească, pământul să se încălzească sub zăpada uriașă, ceea ce făcu, în toată Țara Momârlanilor, avalanșă după avalanșă, adică peste ocoale și grajduri se prăbușiră mormane uriașe de zăpadă înghețată, care distrugeau totul. Apoi, peste cadavrele animalelor veniră roiuri de muște mari și alte insecte, aerul se strică, miasme bolnăvicioase îi făceau pe toți să umble cu cârpe groase la gură...

Cum aceste nenorociri nu-l făcură pe Florea să-și reînceapă vizitele nocturne la conacul pătimișei zeițe, ura acesteia creșcu și mai și : își trimise vrăjitoarele cu poruncă de moarte asupra tinerilor nevinovați.

Astfel, după ce aceștia se întâlniră în zi de sărbătoare la o colibă din Prislopul Mic, unde se legau și cărările de pe cele două văi, seara porniră fiecare spre valea sa, ducând pe trupuri și în suflete mângâieri și vorbe dulci de dragoste și credință...

Dintr-o dată, până să ajungă fiecare acasă, Roșia și Leșia, farmazoanele cele fără de suflet le suciră mințile și, fără să mai gândească, se întoarseră pe cale și se aruncară unul în brațele celuilalt când luna lumina peste codrii care noaptea căpătau haine de chiciură. Erau vrăjiți...

Și s-au iubit în crucea cărărilor de-acolo până moleșeala de moarte a gerului nu i-a iertat. Au murit înghețați, unul în brațele celuilalt...

Și tot împreună au urcat în cerul marelui Zamolxes, care tare s-a mâniat pe năprasnica zeiță și a alungat-o în târâmurile ei. La fel, cele două vrăjitoare n-au mai avut dreptul în vecie să-și arate chipurile hidoase printre momârlani, și nici printre megieșii lor, hațegani și sebeșani, mărgineni, novăceni ori gugulani...

Totodată, în înțelegere cu blânda zână Taia, pe locul morții lor Zamolxes făcu să apară un izvor puternic, cu două mari izbucuri de apă bună, și astăzi de potolit setea călătorului spre Prisloape, pe sub culmea cu stâncării.

Și fiecare pârâiaș pornește spre câte o vale, adică așa apărură Pârâul lui Florea și Pârâul Diței, care străbat în lung Valea Diței și Valea lui Florea, Lunca Florii cum i se spune acum...

Și se spune că de atunci avem Peștera lui Florian, nume ca Florea și Floarea, Florin și Florina, Florică și Florica, Sărbătoarea Floriilor etc.

Și, ca să se știe mereu împreună, pâraiele tinerilor se varsă îmbrățișate în râul mare și frumos al Tăii, care multă bucurie și bunăstare aduce în obștea petrilenilor momârlani, până la vărsarea în Jiul cel mare, căruia strămoșii noștri îl mai numeau și Rhabon, apoi călătoresc împreună cu apele marelui Danubiu până la Marea cea Mare, cu deschidere în lumea întreagă a Geei...

LEGENDA MÂNDRA

Pe vremea când oamenii locului aruncau săgeți în nori pentru ca aceștia să lase pământului binefăcătoarea ploaie, în castelul cel mai frumos și cel mai puternic, ridicat pe muntele cel mai înalt, stăpânea craiul Parâng. Și era craiul un bărbat aprig, cu ochi verzi și sfredelitori ca ai șoimului hrănit bine în cuibul căptușit cu mușchi; atunci când se uita în ochii cuiva, pe dată totul afla și puterea-i năprasnică se cunoștea. Călărea ca vijelia de la un sălaș la altul, de la o stână la alta, de pe un munte pe celălalt și unde nu gândeai îl aflai, iar cei din suita lui abia se țineau de el. Că era craiul nostru bărbat tânăr și plin de viață, izvor fremătător cu ape dulci și rezezi, cu vorbă caldă și înțeleaptă. Și mare era stăpânirea lui pe toți munții din jurul Văilor Jiurilor și până mai sus, de la ultimele firicele de izvoare ale acestor râuri strălimpezi, până acolo unde brazii sărutau la nesfârșit cerul albastru.

Mulțimi de oșteni tineri și viteji îi întocmeau zi de zi suita și-l însoțeau peste tot, iar la sunetul cornului său și la alte semnale de primejdie, munteni cu piepturile de stâncă și brațe de oțel călit, înalți cât brazii, i se alăturau cât ai clipi. Dar de

drag, oare cine nu-l avea drag pe craiul nostru, care întotdeauna îi mulțumea pe împricinați cu dreptatea sa, cea fără de părtinire și fără de patimă, că doar craiul Parâng fusese încă de fraged flăcău la școlile înalte din Sarmisegetuza și la școala neprețuită a înțelepciunii de pe muntele sacru, Kogaion...

Într-o bună zi de florar, pe când Zamolxe, zeul cel năprasnic și atotstăpânitor era întins sub soare cald și mângâietor, craiul a ieșit cu flăcăii săi la vânatoare de căprioare. Și, cum au coborât ei din muntele mare pe lângă Lacurile cele Roșii, luând-o spre munții din răsărit, în fața vânătorilor a apărut, dintr-o dată, o căprioară deosebită, de o sprinteneală nemaîntâlnită. Craiul și tot alaiul său de tineri vânători, ca vrăjiți, s-au luat cu îndârjire după bietul animal, să-l vâneze. Au tras cu toții săgeată după săgeată, dar căprioara alerga în zig-zag și-n salturi mari, trecând ca fulgerul peste culmile înalte ale muntelui, care de-atunci se numește Capra. Departe, tocmai când soarele se ridicase până deasupra capului, craiul s-a rătăcit de însoțitorii săi și a pătruns în fuga calului pe pământurile Voievodului vecin, pe poteci greu de străbătut, pe unde îl purta urma căprioarei celei vrăjite...

Dintr-o dată cărarea s-a îndreptat și craiul a intrat într-o poiană atât de frumoasă, încât i s-a părut că e un colț de rai. Flori de toate culorile parcă erau țesute pe iarba ca peria. Și-n mijlocul poienii erau șapte fete frumoase ca zilele săptămânii din sfârșitul florarului. Șase dintre ele, după cum se vedea, formau alaiul celei de-a șaptea, frumoasă ca duminica, mlădie și rumenă în obraji ca zorii zilei bune. Tocmai atunci

căprioara, udă de-atâta alergătură, a ieșit dintr-un desiș și a căutat adăpost în mijlocul fetelor. Craiul, cu ochii la fata cu ochi de cer și păr de gălbenele, a rămas cu arcul în mână și coarda acestuia întinsă, gata să trimită săgeata ucigătoare. Vocea fetei, care se vedea că e prințesa locului, l-a făcut să pună săgeata în tolbă și să atârne arcul la oblâncul șei, aproape rușinat.

- Ce cauți, voinice, pe pământurile noastre și de ce vrei să omori frumusețea și gingășia pădurilor? Și cine ești tu?

- Eu sunt Parâng, prințesă, iar tu trebuie să fii fata Voievodului celui ce se trage din bătrânul Șurean, pe care-l cheamă Pătru. Să nu te temi de noi, că suntem vecini buni și chiar neamuri îndepărtate.

- Neamul nostru nu știe ce-i frica, voinice, iar dacă ești craiul Parâng, stăpânitorul de pe muntele cel mare, te întreb de ce nu ții de datină ca să cazii în ospetie la vecinii tăi mai vârstnici?

Ochii fetei chemau și vorbele ei cristaline ademeneau. Calul său a nechezat către pădure și însoțitorii craiului au pătruns în poiană, bucurându-se la vederea craiului lor și a fetelor frumoase. Căprioara își freca botișorul drăgălaș de vestmântul prințesei.

- Cum te cheamă, lumină caldă și dulce?

Un foc mare se-aprinse pe dată în pieptul craiului și cineva mesteca în capul său ca într-o fiertură a gândurilor.

- Îți spun, craiule, doar dacă te prinzi să nu mai vânezi căprioare, primăvara, niciodată!

- Fie precum spui, îndrăznețo! Și află că o să vin...